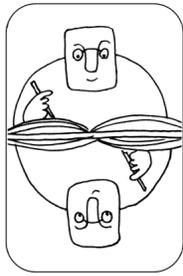

PONT FORDÍTVA KUTATÓCSOPORT

A FORDÍTÓ ÉS A FORDÍTÁS A 20–21. SZÁZADI MAGYAR KULTURÁLIS ÖRÖKSÉGBEN

ABSZTRAKTFÜZET

2026. FEBRUÁR 2–3. • ELTE BTK
1088 BUDAPEST, MÚZEUM KÖRÚT 4. “A” ÉPÜLET

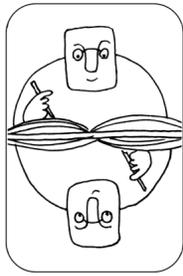

BALOGH MAGDOLNA (ELTE HTK IRODALOMTUDOMÁNYI INTÉZET, TUDOMÁNYOS FŐMUNKATÁRS)

A MŰFORDÍTÓ BOJTÁR ENDRE: VÁLASZTÁSOK, MOZGÁSTEREK

Bojtár Endre (1940–2018) fordítói munkássága szervesen összefügg irodalomtudósi működésével: mind nyelvek (szláv és balti), mind regiszterek (műfordítás, szakfordítás, populáris irodalom) tekintetében rendkívüli teljesítmény a 20. század második felében és a 21. század elején. Mivel több korszakban alkotott, az előadásban csak a pálya első időszakát, a hatvanas-hetvenes évek termését vizsgálom.

Az előadás arra keres választ, milyen helyet foglaltak el Bojtár fordításai a jelzett korszakban, mi motiválta Bojtár fordítói választásait (kulturális, ideológiai preferenciák), hogyan illeszkedtek fordításai a korabeli kultúrpolitikai kontextusba. Elsősorban az egyén, a szakmai közeg (más fordítók) és az intézmények (kiadók, kultúrpolitika) viszonya foglalkoztat: az érdekel, miként hatottak egymásra, és mekkora mozgástere volt a vizsgált időszakban a fordítónak.

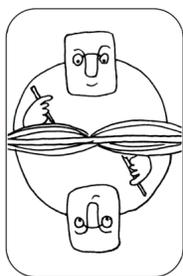

BARTAL MÁRIA (ELTE BTK MAGYAR IRODALOM- ÉS KULTÚRATUDOMÁNYI INTÉZET, EGYETEMI DOCENS)

WEÖRES SÁNDOR PETRARCA-FORDÍTÁSAIRÓL

Francesco Petrarca közel hatvan költeményét fordította Weöres Sándor magyarra, barátja, Kardos Tibor irodalomtörténész ösztönzésére és megbízásából. Az Európa Kiadónál 1967-ben Francesco Petrarca daloskönyve címmel publikált kötetbe készülő szövegekhez Weöres számára maga az italianista szerkesztő, Kardos készítette a nyersfordításokat, csakúgy, mint a párhuzamosan készülő Divina Commedia-fordítás első öt éneke esetében.

Előadásomban a Kardos Tibor-hagyatékban található kéziratok, valamint Weöres Sándor és Csorba Győző levelezése nyomán beszélek e szellemi vállalkozásról, amely Weöres költészetének alakulását is meghatározta, ahogy az az 1964-es Tűzkút című kötetének olyan kimagasló szövegein is, mint a Salve Regina, egyértelműen kimutatható. Néhány konkrét példa segítségével szeretnék rámutatni az átültetés kapcsán felmerülő meghatározó fordítói dilemmákra és Weöres poétikájával összefüggő jellegzetes megoldásokra.

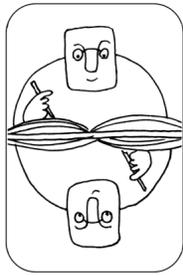
BENŐ ATTILA (BABEȘ-BOLYAI TUDOMÁNYEGYETEM, EGYETEMI TANÁR) – NAGY SÁNDOR ISTVÁN (MTA MODERN FILOLÓGIAI TÁRSASÁG, ELNÖK)

„AZÉRT TANULTAM ÓGÖRÖGÖT, KÍNAIT, ÓEGYIPTOMIT ÉS ÓPERZSÁT, HOGY EZEKBŐL AZ IRODALMAKBÓL KÖZVETLENÜL FORDÍTHASSAK”

FRANYÓ ZOLTÁN MŰFORDÍTÓI MUNKÁSSÁGÁRÓL

A Romániai magyar műfordítói lexikon (1919–2019) a Papp Andrea és Vihar Judit által 2011-ben megkezdett Magyar műfordítói lexikon adatgyűjtése folytatásaként közösen irányított csoportkutatásunk és a lexikon szerkesztése a végéhez közeledik. E száz évet felölelő időszakból több mint 850 fordítótól volt lehetőségünk adatokat gyűjteni. A lexikonban számos olyan szerző publikációs adatai szerepelnek, akik nagyszámú fordításkötetet jelentettek meg az évek során (Áprily Lajos, Dsida Jenő, Ignác Rózsa, Jánosházy György, Jékely Zoltán, Kiss Jenő, Majtényi Erik, Réz Ádám, Réz Pál, Szemplér Ferenc stb.).

Előadásunkban a romániai magyar műfordítás-irodalom egyik, termékenységében is kiemelkedő fordítójáról szeretnénk egy összegző ismertetést adni – Franyó Zoltánról. Bemutatjuk azt is, hogy milyen szerkezetű a műfordítói lexikon róla szóló szócikke. Franyó Zoltán igen jelentős fordítói munkásságához tartozó számadatok: összesen 40 nyelven alkotó szerzőket fordított, 20 önálló fordításkötetben, 57 antológiakötetben, illetve 46 válogatáskötetben jelentek meg 950 szerzőtől fordításai. Műfordítói munkásságért 1970-ben Herder-díjjal tüntették ki. Franyó Zoltán fordítói habitusát egy konkrét fordíráselemzéssel szemléltetnénk röviden. A legismertebb román költő, Mihai Eminescu a *De ce nu-mi vii* című versének Franyó általi közvetítését elemezzük (1960), egybevetve további öt magyar fordítással, melyek Brán Lőrinc (1889), Berde Mária (1939 és 1972), Finta Gerő (1929 és 1939), Képes Géza (1947 és 1974), illetve Nagy Kálmán (1969) nevéhez fűződnek.

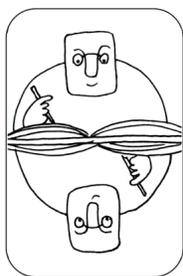
BENYOVSZKY KRISZTIÁN (KONSTANTIN FILOZÓFUS EGYETEM MAGYAR NYELV- ÉS IRODALOMTUDOMÁNYI INTÉZET, EGYETEMI TANÁR)

KI A GYILKOS? KI A FORDÍTÓ?

A FORDÍTÓ LÁTHATÓSÁGA A RAKÉTA REGÉNYÚJSÁG KRIMIFORDÍTÁSI GYAKORLATÁBAN

Az 1974 és 1994 között megjelent Rakéta Regényújságnak meghatározó szerepe volt a krimi műfajának magyar recepciójában és fordítástörténetében. A lap kezdettől fogva közölt fordításban külföldi bűnügyi novellákat és bűnügyi regényeket (ez utóbbiakat folytatásokban) különféle irodalmakból (főként angol, amerikai, francia, német). Ezek egy része ugyan másodközlés volt, számos krimiszerző művének magyar fordítása viszont először itt jelent meg, s csak azután könyv alakban. A folytatásokban közölt regények között több olyan is akad, amely azóta is csak itt olvasható magyarul. Ezeket a tételeket a műfaj mai rajongói számon tartják. Tanúskodnak róla az általuk készített és a mediális térben cirkuláló laikus könyvlisták és bibliográfiák, melyekben azonban a magyar nyelvű bűnügyi irodalmat jelentős mértékben gazdagító fordítók neve ritkán szerepel. Hozzá kell tenni, hogy magában a lapban sem volt egységes és minden időben érvényes gyakorlat a fordítók nevének feltüntetését illetően.

Előadásomban a fordítói név mint paratextus megjelenítési formáival foglalkozom. Azt vizsgálom, hogy mikor, a lap struktúráján belül hol és milyen módon tüntették föl vagy hallgatták el a fordító nevét, érintve közben a magyar krimi-történet-írás és bibliográfiakészítés néhány módszertani kérdését, dilemmáját is.

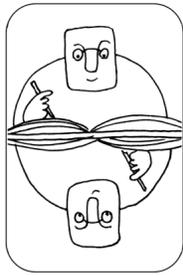

BOGNÁR ZSUZSA (PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM GERMANISZTIKA INTÉZET, EGYETEMI DOCENS)

MEGKÉSETT FORDÍTÁS

Hatvany Lajos több műve előbb jelent meg németül, mint magyarul. 1910 táján már gyakran közvetlenül németül írta műveit, a magyarra fordítást mással végeztette el, és az eredmény olykor siralmas lett. Fordítástörténeti szempontból különleges helyet foglal el A tudni-nem-érdemes dolgok tudománya című pamflet, amelyet mindmáig tudománytörténeti szempontból értékeli a nemzetközi szakirodalom. A kötet 1908-ban jelent meg Die Wissenschaft des Nichtwissenswerten címmel, és a korabeli német kritikában óriási visszhangot váltott ki. A pozitív fogadtatás annak volt köszönhető, hogy aktuális problémát vetett fel: a kötetet általában a filológia intézményesült tekintélyei elleni polémiajának tartják, legyen szó akár az egyetemi, akár a gimnáziumi oktatásról; a fiatal esszéistát azonnal Nietzschéhez hasonlították nemcsak kritikai koncepciója, hanem keserűen szatirikus hangvétele miatt is. A magyarországi, a német kiadásra reflektáló visszhang jóval visszafogottabb, inkább megosztott volt.

A mű magyarul keletkezése után hatvan évvel, 1968-ban jelent meg Szöllősy Klára fordításában. A fordító nem az első, nagy port felvert kiadást vette alapul, hanem annak átdolgozott, 1914-es változatát, amely még külföldön is szinte visszhangtalan maradt. A kötet fordítástörténete több olyan kérdést vet fel, amelyet az előadás tágabb értelmezési keretben igyekszik kifejtetni, lehetőség szerint megválaszolni: Milyen kultúrpolitikai megfontolások állhattak az 1968-as fordítás mögött? Milyen konceptuális következményei vannak a magyar olvasó számára, hogy Szöllősy nem az 1908-as, hanem az 1914-es változatot fordította le? Volt-e/lehetséges-e pozitív hozadéka egy aktuális mű megkésett fordításának?

BORGOS ANNA (HUN-REN KOGNITÍV IDEGTUDOMÁNYI ÉS PSZICHOLOGIAI INTÉZET, PSZICHOLOGUS)

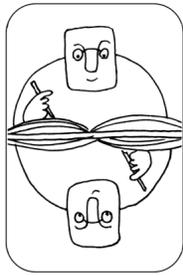
„ÉLETEM ZSÚFOLÁSIG – MARGÓJELENSÉGEKKEL. A LAP MAGA – ÜRES.”

SZŐLLŐSY KLÁRA MŰFORDÍTÓI ÉS SZEMÉLYES PÁLYÁJA

Szöllősy Klára (1913–1970) a modern világirodalom kiemelkedő fordítója volt; angol, német, francia, orosz és újjörög nyelvről fordított, többek között Tolsztoj, Thomas Mann, Bulgakov, Katherine Mansfield, Lawrence Durrell, Simone de Beauvoir, Saul Bellow, Graham Greene, Csehov és Goethe műveit. Ezenkívül számos irodalmi kritikát, esszét, valamint két útikönyvet és (a negyvenes évek elején) két regényt is írt. Hagyatékában megtalálható kiadásra szánt novelláskötete és egész életén át vezetett naplója.

Az előadás társadalmi és irodalmi kontextusban mutatja be Szöllősy Klára életét, munkáját, recepcióját, szellemi és személyes kapcsolatait. Érintem a fordításhoz és az íráshoz mint kreatív tevékenységekhez való viszonyát/konfliktusát, a fordításon keresztüli emancipációját és a női szerepekkel kapcsolatos reflexióit. Megvizsgálom, hogy az a szerzői kör, amelyet élete során fordított, hogyan reprezentálja a változó magyarországi irodalmi-politikai viszonyokat. Publikált írásai mellett fő forrásom Szöllősy naplója, levelezése, ezenkívül interjúk, kortársak és leszármazottak beszámolóí, valamint társadalom- és nőtörténeti irodalmak.

Legfőbb kérdésem, amelyet Szöllősy Klára pályája és különösen önéletrajzi dokumentumai élesen felvetnek: a fordítás és az „eredeti” művek alkotásának komplex viszonya – inspiráció, komplementaritás és konfliktus bonyolult keveréke. Egy másik kérdés, amelyet érinteni fogok: elmondható-e valami általános vagy jellegzetes fordítás és nőiség kapcsolatáról az adott társadalmi viszonyok között? A két kérdést egymással is megpróbálom összefüggésbe hozni, az önértékelés, illetve a szakmai és nemi szerepek vonatkozásában.

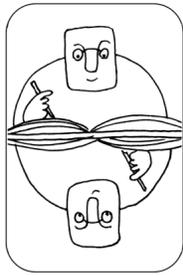
B. KISS MÁTYÁS (ELTE BTK, DOKTORANDUSZ)

"ILYEN A JÓ MÉRNÖK"

EGY SZABADKÖMŰVES VEGYÉSZ MINT ZENEI SZAKFORDÍTÓ ÉS TRANSZKULTURÁLIS AKTOR: KÍSÉRLET SOLTÉSZ GÁSPÁR KAPCSOLATI HÁLÓJÁNAK MODELLEZÉSÉRE

Előadásom kísérletet tesz Soltész Gáspár határokon átívelő kapcsolati hálójának modellezésére adatvizualizációs eszközökkel. Soltész műfordítói profilja összetett: Goethe és Döblin tolmácsa, zenei szakfordító és lektor, emellett magyar költemények (Babits, Nemes Nagy) és színdarabok németre fordítója. Kenyérkereső foglalkozása szerint vegyészmérnök, az Akadémia vezető beosztású kutatója – e minőségben is lehetősége nyílt nemzetközi kapcsolatépítésre. Kapcsolati hálójának legizgalmasabb része szabadkőműves szerepe: több forrás igazolja, hogy a negyvenes évek közepétől aktív tagja a Szimbolikus Nagypáholynak, s ez az illegalitás éveiben sem szűnt meg. Személyesen ismerte Benedek Marcell nagymestert. Első jelentős műfordítását (Rókafi) egy szabadkőműves rendezvényen is bemutatta, később e könyv Benedek Marcell utószavával jelent meg.

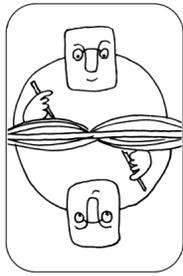
Előadásom célja nem a teljes pálya lineáris elbeszélése, hanem egy analitikus életrajz megalapozása a kapcsolati háló vizualizációjával, beleértve a hagyatéki anyagokból fennmaradt leveleket, az intézményi tagságokat és a sajtóból hozzáférhető adatokat. E kapcsolati háló fontos csomópontjai többek közt Thomas Mann, Babits, Benedek Marcell, Alexander Lénárd és Tandori Dezső. A kapcsolati háló intézményes, kiadói és személyes vonatkozásainak szétszalazása nemcsak a „hivatalos” műfordítói műhelyekre, de az illegális vagy „szürkezónás” összejövetelek kapcsolatépítő szerepére is ráirányítja a figyelmet. A kísérlet kapcsán gyakorlati problémaként merül fel, hogy milyen lehetőségei és akadályai vannak a kapcsolati háló feltérképezésének, illetve hogy a vizualizációs modellek mennyiben hasznosak, és mennyiben válhatnak félrevezetővé.

THOMAS COOPER (KRE BTK ANGLISZTIKA INTÉZET, ADJUNKTUS)

A MÁSIK REPRESENTÁCIÓJA VAGY ELTÜNTETÉSE: A FORDÍTÁS ELTÉRŐ PARADIGMÁI AZ ANGOL ÉS A MAGYAR IRODALMI HAGYOMÁNYBAN

A fordítás különböző módjai és stratégiái sokat elárulnak arról, hogyan gondolkodik egy kultúra önmagáról. Az angol és a magyar irodalomban jól látható különbségek vannak ezen a téren, amelyek vélhetően a két kultúra eltérő történelmi helyzetéből fakadnak. Az angol egy egykori birodalom központi nyelve, míg a magyar egy többnyelvű birodalmon belül létező nyelvi közösséghez tartozott. Az angol hagyományban a fordítás célja gyakran az, hogy a szöveg teljesen természetesnek hasson a befogadó nyelven, mintha eredetileg is azon íródott volna. Ez magabiztos, befelé forduló nyelvi szemléletet tükröz. A magyar hagyományban viszont a fordítás sokszor az újítás egyik eszköze, amely nyitott a külső hatásokra. Míg az angol fordítás gyakran „saját képére formálja” az idegen szöveget, a magyar gyakorlat inkább törekszik arra, hogy megőrizze az idegenség érzését.

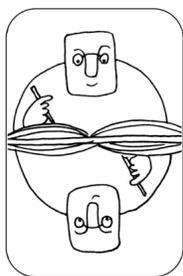

CSEHY ZOLTÁN (COMENIUS EGYETEM BTK, MAGYAR NYELV ÉS IRODALOM TANSZÉK, EGYETEMI DOCENS)

A KISAJÁTÍTÁS MŰVÉSZETE

APPROPRIATION ART, NEOAVANTGÁRD ÉS MŰFORDÍTÁS VISZONYA CSELÉNYI LÁSZLÓ MŰVEIBEN

Az előadás Cselényi László (1938–2023) műfordítói tevékenységével foglalkozik, illetve azokkal a szövegalkotó stratégiákkal, melyeknek köszönhetően a műfordításokat valósággal bekebelezik, kisajátítják a költő saját, neoavantgárd montázstechnikával megalkotott, epikus gravitációs együtthatóval ellátott, a többszólamúság, az aleatória és a chance music elvei alapján kidolgozott zenei kompozíciói. Elsődlegesen a kisebbségi műfordító szereplehetőségeivel való számotvetés, a korabeli kiadáspolitikai viszonyok közti szubverzív szerzői magatartás és a szövegek identitásának változásai kerülnek előtérbe. Az előadás a lefordított szövegek láttatásának, kontextualizálásának és egy széles szöveghasználati skálán való mozgásának, mozgatásának dinamikáját igyekszik érzékeltetni.

CSÚR GÁBOR ATTILA (ELTE BTK, SKANDINÁV NYELVEK ÉS IRODALMAK TANSZÉKE, EGYETEMI ADJUNKTUS)

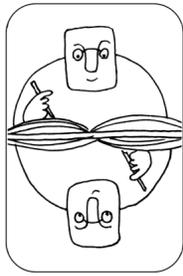
VÉRTELEN REZIGNÁCIÓ

SØREN AABYE KIERKEGAARD FÉLELEM ÉS RESZKETÉS CÍMŰ MŰVÉNEK MAGYARORSZÁGI INTEGRÁCIÓJÁRÓL

1843-ban jelenik meg Søren Aabye Kierkegaard dán filozófus egyik központi munkája Frygt og Bæven, azaz Félelem és reszketés címmel. A mű Pál apostol rómaikhoz írt levelének okfejtésére támaszkodva Ábrahám áldozathozatalának etikai dilemmáját a pozitív értelemben vett radikális vallásosság segítségével oldja fel. Meglepő tény, hogy a filozófiai esszé magyar fordítása 1986-ig váratott magára, jóllehet egyéb művek és szemelvényes kötetek már a két világháború között és az államszocializmus évtizedeiben is megjelentek, továbbá a szerző neve a német kiadások és a gazdag nemzetközi recepció révén filozófusok, irodalmárok és teológusok számára sem volt ismeretlen.

Előadásomban a megjelenés körülményeire, a fordítás, a német közvetítőszöveg és a dán eredeti közötti filológiai és eszmei kapcsolatokra, valamint a tágabb értelemben vett magyarországi recepció (recenziók, sajtóviták, valós és lehetséges hatások, kortárs olvasati lehetőségek stb.) kérdéseire keresem a választ. A kierkegaard-i terminológia végtelen rezignáció (den uendelige Resignation) speciális szókapcsolatát parafrázeálva vértelen rezignációnak nevezem azt a gesztust, amellyel a késő Kádár-kor könyvkiadói politikájának szereplői a tartós oldódás reményében veszik tudomásul az ideológiai befolyás háttérbe szorulását, és majdhogynem egymás kezére játszva teszik lehetővé egy fontos vallásfilozófiai alkotás integrációját a hazai szellemi közegben. Mivel a fogadtatástörténet ágensei közül sokan még élő tanúk, a kutatás számos módszertani kérdést vet fel, amelyekkel kapcsolatban a konferencia szakmai közönsége hasznos meglátásokkal szolgálhat majd az előadó számára, akár személyes érintettség okán is.

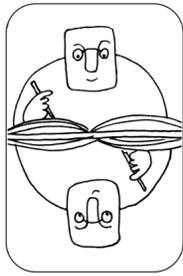
(A kutatás a franciaországi kötődésű Sociétés Archives Contestations et Religions en Eurasie [sacres.org] elnevezésű független kutatóhálózat munkájához kapcsolódva valósul meg.)

FERENCZI ATTILA (ELTE BTK, LATIN TANSZÉK, EGYETEMI TANÁR)

A KÁDÁR-KOR ÓKORI TÁRGYÚ MŰFORDÍTÁS-SOROZATAI

Az 1960-as évek utolsó éveiben egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy egyfajta politikai fordulat következik be a kultúra irányítása területén is Magyarországon. Ennek része volt az ókori civilizációkkal kapcsolatos, nagyközönségnek szánt könyvsorozatok elindítása is. Az előadás ezeket a sorozatokat kívánja áttekinteni, bemutatni, és a kötetekhez kapcsolódó (legtöbbször fordítói) utószavakból kíván következtetéseket levonni arra nézve, milyen fordítói elképzelések vezérelték a korszak alkotóit.

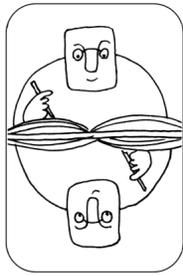

GRÉGÁSZ DOROTTYA (ELTE BTK, DOKTORANDUSZ)

„EZEKET A MŰVEKET MINDEN INTELLIGENS EMBERNEK ISMERNIE KELL”
A GENIUS KÖNYVKIADÓ NAGY ÍRÓK – NAGY ÍRÁSOK SOROZATA (1921–1928)

A Genius Könyvkiadó Rt. kiadói programja saját igazgatóságának megfogalmazásában abból állt, hogy „lemond a napi szenzációk és olcsó iparirodalom termékeinek könnyű nyereséglehetőségeiről, s minden igyekezettel azon lesz, hogy csak igazán nagy értékek közrebocsátásával szolgálja a magyar kultúra ügyét”. E célkitűzésnek az egyik állomása volt az 1921 és 1928 között megjelent Nagy írók – nagy írások néven futott, 27 kötetet megélt világirodalmi sorozat, amely a magyar kultúrát a kiadó szempontjából fontos és értékesnek tartott világirodalmi művek kiadásával kívánta szolgálni, és bizonyos mértékben amatőr könyvgyűjtőknek is kedvezni akart. A sorozat Bálint Lajos, a kiadó irodalmi igazgatójának szerkesztésében indult, és a műveket többek között olyan irodalmárok és fordítók fordították, mint Babits Mihály, Szabó Lőrinc, Tóth Árpád vagy Mikes Lajos.

Az előadás legfőképpen a fordítók által írt előszavakra és esetleges jegyzetekre kíván koncentrálni, különös tekintettel a néhány előszóban előforduló fordítástörténeti és fordítástechnikai megjegyzésekre és adalékokra (korábbi fordítások, felmerülő nehézségek stb.), továbbá a fennmaradt promóciós anyagok és a korabeli lapokban megjelent kritikák vizsgálatával arra is keresi a választ, hogy a korabeli olvasóközönség milyen véleménnyel volt a művek fordításáról, és mennyire sikerült a kiadónak tartani magát saját programjához.

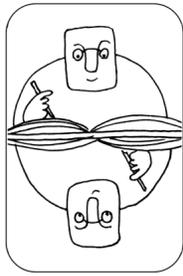

HORVÁTH LÍVIA (ELTE BTK, DOKTORANDUSZ)

VÉR ANDOR MUNKÁSSÁGA: MŰFORDÍTÁS ÉS EMIGRÁCIÓ

Vér Andor (1897–1976) magyar költő, újságíró és műfordító. Már pályája elején is az ellenforradalom és a fasizmus képviselőit ostromozó szatírákat közölt, majd 1938-ban a fasizálódó politikai kontextus következtében Buenos Airesbe emigrált; ezután a kinti magyar lapokban közölt verseket, műfordításokat és cikkeket, illetve 1944-ben magyarra fordította az argentin irodalom legfontosabb elbeszélő költeményét, José Hernández El Gaucho Martín Fierro című művét, amely így először nem Magyarországon, hanem Buenos Airesben jelent meg. Emellett itthoni lapokban, többek között a Nagyvilágban is publikált fordításokat, a nevéhez köthetőek például az első Cortázar-fordítások is, amelyek nagyban tükrözik a fordító ideológiai elkötelezettségét. Julio Cortázar első magyarul megjelent szövege például nem a legismertebb, kanonikus művek közül való: a „Reunión” / „Összejövetel” narrátora Ernesto Che Guevara, aki a kubai forradalom kezdeti napjainak viszontagságait írja le.

Előadásomban azt járom körül, hogy milyen szerepe volt Vér Andor munkásságának a spanyol-amerikai irodalom magyarországi recepciójában, illetve mennyiben határozta meg a lefordított művek kiválasztását az emigráció és a magyarországi politikai helyzet kontextusa, különös tekintettel az Argentinában élő magyarság tájékoztatásának igényére és Vér Andor személyes politikai nézetére.

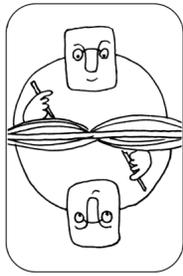

IMRE FLÓRA (ELTE BTK LATIN TANSZÉK, MEGBÍZOTT ELŐADÓ)

HORATIUS A NYUGATBAN

A Nyugat, ahogy címe is utal rá, az európai kultúra vérkeringésébe akarta bekapcsolni újra a 20. század első évei félfudális Magyarországnak irodalmát. Látszott ez nemcsak abban, hogy cikkeinek-tanulmányainak nagy része európai művészeti, tudományos, irodalmi jelenségekre igyekezett felhívni a figyelmet, hanem abban is, hogy kifejezetten sok műfordítás jelent meg benne. Elsősorban persze kortárs vagy közel kortárs szerzők műveit fordították, de nemcsak ezeket, hanem a klasszikus irodalom műveit is, jelent meg benne Babits Dante-fordításának részlete, Kosztolányi Shakespeare Téli rege fordításának részlete, sok Shakespeare-sonett Szabó Lőrinc fordításában, Villon Tóth Árpád és Szabó Lőrinc fordításaiban, Goethe Iphigenia Taurisban című drámája Babits fordításában, és még sorolhatnám.

Horatius-kutató lévén én természetesen Horatius-fordításokat kerestem. Meglepetésemre azt találtam, hogy összesen kétszer jelent meg egy-egy fordításcsokor Horatiustól, egyszer Cholnoky László hat fordítása 1917-ben, másodsor pedig Nagy Zsigmond öt fordítása 1920-ban. Azt is érdekesnek találtam, hogy a két fordító nem az igazán jelentősek közül való, nem jelent meg viszont Szabó Lőrinc Horatius-fordításai közül egy sem a Nyugatban. Ennek az érdekes jelenségnek igyekszem utánajárni, megvizsgálni, hogy a hagyományokkal kapcsolatos milyen reflexió állhat e mögött.

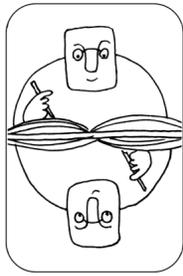

JÓZAN ILDIKÓ (ELTE BTK, MAGYAR IRODALOM- ÉS KULTÚRATUDOMÁNYI INTÉZET, EGYETEMI DOCENS)

„TÜKRÖM, TÜKRÖM, MONDD MEG NÉKEM...”

A FORDÍTÁS SZÍNTEREI ÉS AZ IRODALMI KÁNON A 20. SZÁZAD ELSŐ FELÉBEN

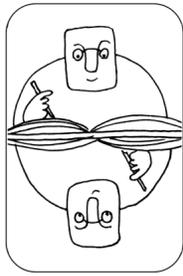
A fordítás jelensége és működés módja a 20. század első felében nem csak a tudományok, a magyar irodalomtörténet és a kanonikus irodalom kérdése volt, hanem meglepően gazdag és változatos diskurzusokban, kontextusokban, írásokban jelent meg a napilapok és folyóiratok hasábjain. A korabeli fordítói, intézményi és kiadói hagyatékok vizsgálata arra mutat rá, hogy a fordításirodalom dinamikáját nem kizárólag a „magasirodalom” kánonja felé való törekvés határozza meg. Az előadásban azt a kérdést teszem föl, hogy a műfordítás és az irodalom kultuszának és kánonjának középpontba állításával nem redukáljuk-e egy túlságosan szűk, képzeleti térre a fordítás vizsgálatát, s a fordítás kulturális (kultúrát formáló) szerepének megvilágításához mit ad hozzá, ha a „magasirodalom” határain túlról, illetve a nyilvánosság színterein kívül is szemlélődünk.

KATONA ESZTER (SZTE BTK, HISPANISZTIKA TANSZÉK, EGYETEMI DOCENS)

MIGUEL DE UNAMUNO MAGYARUL: FORDÍTÓK, FORDÍTÁSOK ÉS ÚJRAFORDÍTÁSOK

Miguel de Unamuno (1864–1936) halálának kilencvenedik évfordulója alkalmából előadásom a spanyol 98-as nemzedék legismertebb alakjának magyarországi fordítástörténetét kívánja áttekinteni. Az Unamuno-műveket átültető magyar műfordítók (Garády Viktor, Kosztolányi Dezső, Scholz László, Csejtei Dezső, Litvai Nelli stb.) bemutatása mellett az előadás különös figyelmet fordít az újrafordítás kérdésre a Niebla (Köd) című regény kapcsán, amelynek első spanyol kiadása 1914-ben, első magyar fordítása 1924-ben, második változata 2021-ben jelent meg. Az előbbi Garády Viktor (Vittorio de Gauss), az utóbbi Litvai Nelli munkájának köszönhetően. Unamuno Ködjéből született két magyar fordítás lehetőséget ad arra – illetve a két fordítás között eltelt csaknem egy évszázad indokolja is –, hogy áttekintsük, mi motiválhatja a műfordítókat a világirodalom híres alkotásainak az újrafordítására.

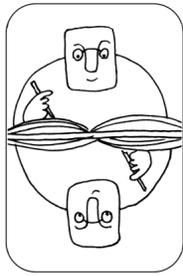

KOÓSZ ISTVÁN (ELTE KCSSK KÖNYVTÁRA, KÖNYVTÁROS, BIBLIOGRÁFUS)

„A FÖLD KÖLTÉSZETE, A HOLD POÉZISE ÉS A CSERESZNYEVIRÁG LÍRÁJA”
ARCKÉPVÁZLATOK A JAPÁN IRODALOM MAGYAR FORDÍTÓIRÓL

A japán irodalom magyar fordításának történetében Kosztolányi Dezső neve megkerülhetetlen: 1931-es, Kínai és japán versek című kötete hosszú időre meghatározta a recepciót. A Japán irodalom Magyarországon című bibliográfia összeállítása során azonban kirajzolódott egy jóval szélesebb fordítói kör, amely napilapokban, folyóiratokban és antológiákban közvetítette a japán irodalmat.

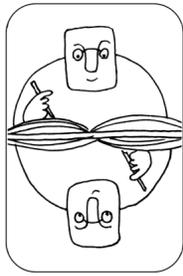
Az előadás néhány jellegzetes példán keresztül mutatja be e fordítók tevékenységét, külön figyelmet szentelve Erdély és Bécs szerepének, ahol a kulturális közvetítés sajátos formái bontakoztak ki. Az esettanulmány rávilágít arra, hogy a japán–magyar kapcsolattörténet korai szakaszában a fordítás és a kulturális közvetítés gyakran összefonódik, ami módszertani kérdéseket vet fel. Hol húzható meg a határ a fordítás, az adaptáció és a reprezentáció között? Miként értelmezhetők azok a fordítók, akik egyszerre nyelvi közvetítők és a japán kultúráról alkotott kép formálói? Az előadás e dilemmák felvetésével kíván hozzájárulni a fordítástörténeti kategóriák újragondolásához és a szakmai párbeszéd elindításához.

KUTASY MERCÉDESZ (ELTE BTK, ROMANISZTIKAI INTÉZET, EGYETEMI DOCENS)

ORBÁN OTTÓ SPANYOL MŰFORDÍTÁSAI

„A spanyol költészetből, mulatságos módon, nem tudok lényegesen kevesebbet, mint az angolból, azzal együtt, hogy a spanyolt máig nem beszélem”, mondja Orbán Ottó 1987-ben Kabdebó Lóránttal készült interjújában. A költő egészen fiatalon kezdett spanyol nyelvű költészetet fordítani, nem kis részben András Lászlóval való barátsága következményeként. A műfordítói életmű jókora részét teszik ki a spanyolból fordított versek, a magyarul olvasható hispán világirodalom felől nézve pedig ez az arány még nagyobb: Somlyó György és Nagy László mellett Orbán Ottó biztosan az elsők közt jut eszünkbe, ha versfordításokat sorolunk. Nevéhez fűződnek, a többi közt, Federico García Lorca, Pablo Neruda, José Hernández, Eliseo Diego, Nicolás Guillén, César Vallejo vagy épp Vicente Aleixandre verseinek magyarításai, utóbbiról a Honnan jön a költő című kötetében alapos tanulmányt is írt. András Lászlóval való barátságát és a spanyolos fordítások történetét igyekszem felvázolni előadásomban.

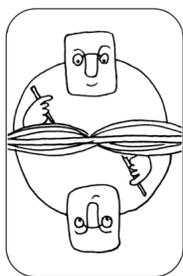

LUKÁCSI MARGIT (PPKE BTK, KLASSZIKUS ÉS ÚJLATIN NYELVEK INTÉZETE, EGYETEMI DOCENS)

ITALO CALVINO MAGYARORSZÁGON

Italo Calvino a 20. századi olasz irodalom egyik, ha nem a legnagyobb klasszikusa. Írói világa Borgeséhez hasonló, és világirodalmi jelentősége is az argentin pályatársáéhoz mérhető. Ugyanakkor míg Borges műveiből átfogó életműkiadás jelent meg magyar nyelven, Calvinótól csak a narratív-fikciós művei olvashatók magyarul; rendkívül gazdag publicisztikáját és esszéírói munkásságát csak töredékesen, szórványos folyóirat-közleményekből ismerheti a magyar olvasó.

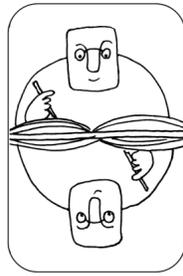
Konferencia-hozzászólásomban arra vállalkozom, hogy időrendben áttekintem és rendszerezem Calvino műveinek Magyarországon és határainkon kívül megjelent magyar nyelvű fordításait, külön figyelmet szentelve a kiadás körülményeinek (melyik művet miért éppen az adott kiadó jelentette meg, igyekszem feltárni a kiadói stratégiát, milyen döntés befolyásolhatta a választást, illetőleg hogyan „tálalták” az adott művet, például a komikozmosz novellákat a tudományos-fantasztikus könyvsorozatban), és a fordítók személyének. Calvino műveit négy jelentős fordító fordította: Nemeskürty István, Telegdi Polgár István, Barna Imre és Szénási Ferenc, vizsgálom majd a Calvino-fordításoknak az ő fordítói életművükben elfoglalt helyét, azt, hogy felfedezhető-e az egyes fordítókra jellemző „kézjegy” a Calvino-művek magyar szövegén. Külön kitérek a Nagyvilág című folyóirat műhelyének szerepére Calvino életművének magyarországi megismertetésében.

MOLNÁR KRISZTINA RITA (KÖLTŐ, ÍRÓ, MŰFORDÍTÓ) – PECSUK OTTÓ (KRE HTK, REFORMÁTUS TEOLÓGUS, EGYETEMI DOCENS) – ZSENGELLÉR JÓZSEF (OR-ZSE, REFORMÁTUS TEOLÓGUS, EGYETEMI TANÁR)

AZ ÖKUMENIKUS BIBLIAFORDÍTÁS KIHÍVÁSAI

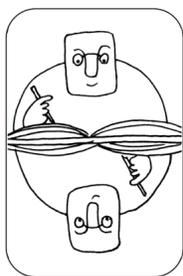
Az ökumenikus bibliafordítás munkálatai 2017-ben kezdődtek. A közös munka alapjául a vatikáni Egységbizottság és a United Bible Societies között az 1967-ben megkötött és 1987-ben revideált „Irányelvek a felekezetközi együttműködésben készülő bibliafordítások elkészítéséhez” című dokumentum szolgál. A Közös Bizottság 2017 és 2020 között ennek a dokumentumnak a magyar változatát készítette el, amelyet a Katolikus Püspöki Konferencia is jóváhagyott. A dokumentum meghatározta az elkészítendő fordítás jellegzetességeit, a nyelvi stílust, döntött az alapszöveg kérdésében, a lefordítandó könyvek sorrendjéről, az egezetikai és egyéb szövegi kérdésekben követett szakkönyvekről, a jegyzetek és bevezetések kérdéséről, a közös vagy külön-külön kiadások lehetőségéről, valamint a tulajdonnevek átírásának problémájáról. Előadásunkban a hazánkban úttörő munka kihívásairól, fordítási nehézségekről beszélünk egy ószövetségi (Sámuel első könyve 9. rész) és egy újszövetségi (Márk evangéliuma) szöveg alapján. Az első esetben a nehézséget a szöveg hagyományos bibliai elbeszélő stílusától való eltérés és a mai beszélt nyelvhez közelítő rövidebb mondatok és dialógusok kialakítása okozza. Márk evangéliumából olyan példákat hozunk, amelyekben a mai embernek szokatlan és ismeretlen kulturális-vallási referenciákat értelmező-magyarozó lábjegyzetek helyett explicitációs fordítással próbálunk megoldani.

PANÁGL ZSÓFIA GABRIELLA (ELTE BTK, DOKTORANDUSZ)

A TÜNDÉRVÁSÁR CÍMŰ FOLYÓIRATBAN MEGJELENT FORDÍTOTT SZÖVEGEK VIZSGÁLATA

Előadásomban az 1925 és 1935 között megjelent Tündérvásár című folyóiratot és az ahhoz kapcsolódó kiadványokat fogom bemutatni. Mind a folyóirat, mind az egyéb kiadványok sok és sokféle fordított szöveget tartalmaznak, így ezeknek a fordításoknak a körülményeit és megjelenési formáit szemléltetem. Arra a kérdésre keresem a választ, hogy milyen szerepet tölthettek be a fordítók ezekben a szövegekben?

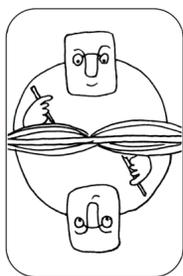

POLGÁR ANIKÓ (SELYE JÁNOS EGYETEM, MAGYAR NYELV- ÉS IRODALOM TANSZÉK, EGYETEMI DOCENS)

„AKI TOLLAMMAL TARTOM FENN MAGAMAT ÉS CSALÁDOMAT”

ÉSZREVÉTELEK DEVECSERI GÁBOR FORDÍTÁSAINAK INTÉZMÉNYI ÉS ÉLETRAJZI HÁTTERÉHEZ

Az irodalmi megnyilvánulások közül a műfordítás terepe számít a leginkább szabályozottnak, a kiadói tervek, az ideológiai elvárások vagy manipulációk is erőteljesen befolyásolhatják egy-egy műfordítás megszületését. A műfordítás társadalmi és kulturális beágyazottságú, ezért létrejöttével és megítélésével kapcsolatban érdemes vizsgálni a fordító személyét, kapcsolati hálóját, intézményi háttérét, azt a szellemi közeget, amelyben a fordítás létrejött. A műfordítások elemzése során nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy milyen elvárások állnak egy-egy fordítás megszületése mögött, hogy miért fordítanak le bizonyos szövegeket és másokat miért nem. Az előadás esettanulmányként Devecseri Gábor fordításainak hatalmi, intézményi és személyes háttérét vizsgálja a hagyatékban fellelhető dokumentumok (levelek, szerződések, feljegyzések, lektori vélemények, a fordításokhoz írt kommentárok) figyelembevételével. Egy klasszika-filológiai végzettségű költő műfordítóról van szó, akinek műfordítói pályája a harmincas években indult, aki az ötvenes években a kor ideológiai horizontjához igazodva épült be a korabeli irodalmi intézményrendszerbe, s aki az ötvenhatos forradalom után 1971-ben bekövetkezett haláláig szabadfoglalkozású irodalmárként, műfordítóként dolgozott. Devecseri fordítói pályája egyedi abból a szempontból, hogy a nyersfordításokból készülő magyarítások dömpingjében is kitartott a szakterületéhez tartozó görög–latin szövegek mellett, s a számos fordításvariáns ellenére egy meglepően egységes fordítói életművet hozott létre. Ahhoz, hogy megvizsgáljuk, mit és miért fordított Devecseri, jó támpontot nyújt a kiadókkal, a folyóiratok szerkesztőseivel, rádiós szerkesztőkkel, színházi szakemberekkel, költő- és fordítótársakkal, családtagokkal folytatott levelezés, a kiadói szerződések, feljegyzések, személyes dokumentumok vizsgálata. A megrendelés jellege, az ellenőrzés módjai (például a lektorálás intézménye) és a fordítói munka anyagi-pénzügyi vetületei a fordítás mikéntjére, a mozaikos-csiszolgatós fordításmódszer kialakítására is hatással voltak.

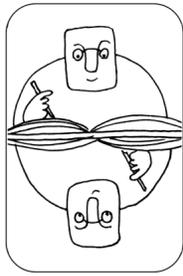

PÉTERI VANDA (ELTE BTK, SKANDINÁV NYELVEK ÉS IRODALMAK TANSZÉKE, EGYETEMI ADJUNKTUS)

RÉMTÖRTÉNET-E VAGY SZÖRNYŰ HISTÓRIA?

TOVE JANSSON MUMIN-MESÉI MAGYARUL

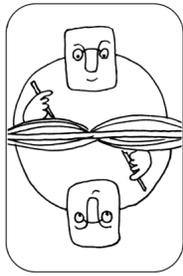
Tove Jansson mumintrólokról szóló könyvsorozatának, ennek az eredetileg svéd nyelven született, főként meseregényekből álló gyerekirodalmi klasszikusnak különös a magyar fordítástörténete. Az első magyar nyelvű kötet (A láthatatlan kisgyerek, 1989) megjelenése óta eltelt közel négy évtized alatt a sorozat különböző darabjai – egy esetben a teljes sorozaté – több kiadó gondozásában (Móra, Napkút, Geopen, Nimuë) eltérő – finn, svéd, angol – nyelvű szövegek alapján készültek el, egymástól nagyrészt független fordítói elgondolások szerint. A Mumin-kötetek tehát mostanáig, a legtöbb esetben finn fordítások közvetítésével, négy kiadó gondozásában, öt – a munkát jobbra „előlről” kezdő – fordító munkájának köszönhetően váltak elérhetővé idehaza. A nagy sikerű Mumin-adaptációk, a rajz- és bábfilmek magyar szinkronszövegeinek készítői (sőt egy-egy elszigetelt esetben a könyvek műfordítói is) igyekeztek a már megjelent fordításokra támaszkodni, mint például a különleges mesebeli tulajdonnevek használatakor, de a káoszos előzmények komoly következetlenségeket eredményeztek a Mumin-világ visszatérő szereplőinek és más irreáliáinak rendszerében. A fordítások bírálói már sokszor rámutattak a rendrakás szükségességére. A sorozat újrafordítására tett legutóbbi kísérlet is, mely Tove Jansson eredeti svéd szövegein alapult volna, hamar megtorpant. Az új sorozat első kötetében (Jön az üstökös, 2018) a mesealakok mindegyike az eredeti svéd névén szerepel. A bírálók a gyermekirodalom normatív fordítási stratégiáira, a befogadó központú, honosító eljárások fontosságára hivatkoznak, és az új sorozatot elindító kötet vitatható megoldása mögött – érthető elvárások miatt – ismét szerencsétlen fordítói és kiadói döntéseket sejtnek. Előadásomban a legutóbbi, egyelőre kudarcot vallott Mumin-projekt fordítójaként a furcsa helyzet kialakulásának okait és tanulságait ismertetem.

RAJSLI EMESE (SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM BTK, SZLÁV INTÉZET, FORUM KÖNYVKIADÓ INTÉZET, ÓRAADÓ, SOROZATSZERKESZTŐ, MŰFORDÍTÓ, SZAKFORDÍTÓ)

VAJDASÁGI MAGYAR MŰFORDÍTÓK, MŰHELYEK

Előadásomban áttekintem a vajdasági folyóiratok (Híd, zEtna), kiadók (Akademska knjiga, Forum, zEtna) köré tömörülő fordítók munkáját, kapcsolatukat a magyar kultúrával, elfogadottságukat-beágyazottságukat, a magyar kiadókkal, folyóiratokkal megvalósult együttműködéseket, végül ismertetem az aktuális műfordítóprojekteket (az újvidéki Forum Könyvkiadó Intézet műfordítás-sorozatait, és a vajdasági Senteleky-Leskovac Műfordítótábort).

REICHERT GÁBOR (ELTE BTK, MAGYAR IRODALOM- ÉS KULTÚRATUDOMÁNYI INTÉZET, EGYETEMI DOCENS)

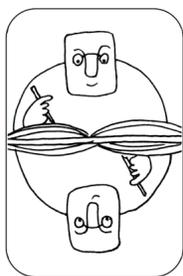
TURNÉ

DÉRY TIBOR 1963-AS KÜLFÖLDI KÖRÚTJA ÉS A NYUGATI DÉRY-KIADÁSOK

Előadásom „kerettörténetét” Déry Tibor 1963-as nyugat-európai körútja adja. 1960-ig tartó börtönbüntetése után ez volt az író első engedélyezett külföldi látogatása: a három hónapos – Ausztriát, a Német Szövetségi Köztársaságot, Svájcot, Franciaországot, Nagy-Britanniát és a skandináv államokat is érintő – utazást Déry közismert 1956-os szerepvállalása miatt komoly érdeklődés kísérte.

A nemzetközi médiafigyelem a Déry-művek idegen nyelvű fordításai iránti igényt is felkeltette. A „Déry-brand” felépítésében kisebb és nagyobb nyugat-európai kiadók, valamint az író ekkori fordítói (Ujlaky Charlotte, Gara László, Szász Katalin stb.) egyaránt részt vettek. A promotálásban a frankfurti Fischer Verlag járt az élen, amely elsőként vásárolta meg az író könyveinek külföldi (német nyelvű) kiadási jogait, és amely megszervezte az NSZK számos városát érintő felolvasókörutat és az ezeket kísérő médiamegjelenéseket. Hasonló tudatosságról nem beszélhetünk a többi nyugat-európai állomás esetében, Déry ennek ellenére számos egyéb megállapodást is nyélbe ütött. Francia, olasz, spanyol, portugál, angol és amerikai kiadókkal is egyeztetett – hol több, hol kevesebb sikerrel.

Előadásomban a hagyatéki dokumentumok alapján rekonstruálom a nyugati Déry-turné eseményeit. A külföldi kiadókkal és a jellemzően emigráns magyar műfordítókkal folytatott tárgyalások rávilágítanak, miként gazdálkodott műveivel a korszak egyik legjelentősebb szocialista írója a nyugati piacgazdaság viszonyai között.

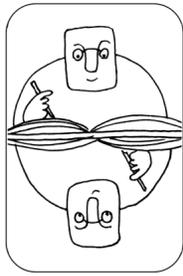
RÉTHELYI ORSOLYA (ELTE BTK, NÉDERLANISZTIKAI TANSZÉK, EGYETEMI DOCENS)

„BESTE VRIEND THEUN”

HOLLAND-MAGYAR FORDÍTÁS A 20. SZÁZAD MÁSODIK FELÉBEN ÉS AZ IDEOLÓGIA SZEREPE AZ INTERPERIFELIÁLIS FORDÍTÁSI TRANSZFERBEN

Az 1945 és a rendszerváltás között hollandról magyarra fordított szerzők közül kiemelkedik Theun de Vries személye, akinek számos regényét, novelláját és színdarabját adták ki magyarul. Ez egyáltalán nem meglepő, mivel Theun de Vries a Holland Kommunista Párt elkötelezett tagjaként a KGST országok nagy részében szívesen látott vendég és népszerű szerző volt. Ebben az előadásban elsősorban két magyar fordítóját, Solti F. Erzsébetet és Szondi Bélát mutatom be, De Vriesnek az amszterdami Literatuurmuseum levéltárában őrzött levelezése alapján. A hidegháborús határon keresztül folytatott levelezés izgalmas bepillantást nyújt a fordítói közvetítés részleteibe, a könyvkiadás ideológiai és gyakorlati folyamatába és a magyar fordítók helyzetébe a hatvanas és hetvenes években.

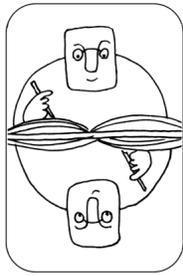
Előadásomban a fordításszociológia három szempontjából fogom megközelíteni az esetet, figyelmet fordítva 1.) az magyar és holland irodalmak elhelyezkedésére a centrum/periféria tengelyen és egymáshoz való viszonyukra, 2.) a transzfer ideológiai-gazdasági-kulturális dinamikájára, és 3.) a közvetítő személyek és intézmények szerepére. A vizsgálat során elsősorban arra törekszem, hogy megállapítsam, melyik szempont volt az esetre nézve meghatározó a holland művek megjelenésére és a holland szerző ismertségére a magyar piacon. Az eset elemzésével lehetőséget szeretnék adni arra, hogy tovább gondoljuk a kérdést a mai irodalmi transzferfolyamatokra. Hogyan változott a helyzet a rendszerváltozás után? Milyen napjainkban a fordító közvetítői szerepe?

SCHEIBNER TAMÁS (ELTE BTK, MAGYAR IRODALOM- ÉS KULTÚRATUDOMÁNYI INTÉZET, EGYETEMI DOCENS)

A FORDÍTÓ MINT TÁRSADALMI SZEREPLŐ

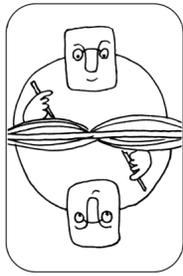
Az előadás annak a kérdésnek a módszertani vonatkozásait járja körül, hogyan közelíthetők meg a fordítók társadalmi szereplőként, nem pusztán szövegközvetítőként. A biografikus és szociológiai megközelítések összekapcsolásával olyan elemzési keretet vázol fel, amely a fordítói tevékenységet társadalmi cselekvésként értelmezi, és figyelembe veszi az intézményi beágyazottságot, a politikai és etikai pozicionáltságot, valamint az ágencia különböző formáit. A hangsúly nem egyetlen modell érvényesítésén, hanem a fordítói szerepek történeti változatosságának és kontextusfüggőségének bemutatásán van.

SCHILLER ERZSÉBET (ELTE BDPK, MAGYAR IRODALOMTUDOMÁNYI TANSZÉK, EGYETEMI DOCENS)

AZ OROSZ FORDÍTÓK HADIFOGOLY-NEMZEDÉKE (I. VILÁGHÁBORÚ)

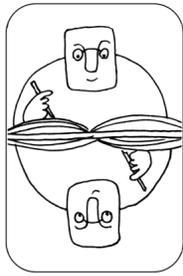
Az orosz irodalom magyar fordítói között van egy meglepően nagy létszámú, közös történettel rendelkező csoport: az I. világháborúban orosz hadifogságba esett katonáké, akik a fogságban, illetve a hazatérés elnyúló időszakában megtanultak oroszul, és hazatérve több-kevesebb orosz szépirodalmi művet fordítottak magyarra. Többségük nem készült fordítónak, és hivatásos, jól ismert műfordító végül csak egyetlen valamikori hadifogolyból lett. Ezek a fordítók a két háború között valamelyest hozzájárultak az orosz és szovjet-orosz irodalom magyarországi felfedezéséhez és népszerűsítéséhez, de átütő sikert csak nagyon kevés esetben könyvelhettek el. Munkáik, sorsuk vizsgálata több kérdésre rávilágíthat – például mennyire befolyásolta a nyelvi, fordítói affinitásukat az a közeg, amelyből a háborúba kerültek; de példájukon megmutatható az is, hogy milyen mértékben különbözik egymástól az alkalmi fordítói tevékenység és a fordítói munka.

SMITNYA ALÍZ CSILLA (PPKE BTK, DOKTORANDUSZ)

EDWARD BELLAMY VISSZAPILLANTÁS CÍMŰ MŰVÉNEK RADVÁNYI DÁNIEL ÁLTAL KÉSZÍTETT FORDÍTÁSA AZ EREDETI SZÖVEG, ILLETVE SZÖVEGEK TÜKRÉBEN

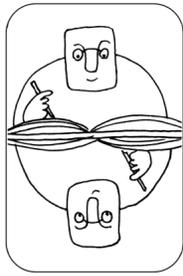
Ez az előadás kutatásom eredményeit mutatja be, amely Edward Bellamy Visszapillantás című művének első két kiadását (1888, 1889) és Radványi Dániel 1892-es magyar fordítását hasonlította össze. A cél a szövegbeli eltérések feltárása volt, soronkénti elemzéssel és a történelmi-kulturális környezet figyelembevételével. A vizsgálat érdekes árnyalatokra és különbségekre világított rá, amelyek a nyelvi közvetítés és a fordítási folyamat összetettségét mutatják. A magyar szöveg a fordítói döntések és nyelvi megoldások sajátos elegyét kínálja, kiemelve a forrásszöveghez való hűség és a kulturális alkalmazkodás közti egyensúlyt. Különösen izgalmas eredmény, hogy Radványi feltehetően mindkét angol kiadást használta, amit az 1888-as és 1889-es verziók felváltva megjelenő jegyei támasztanak alá. Ez a kettős hatás rávilágít a fordítási folyamat dinamikájára és az irodalmi alkotás fluiditására. A kutatás összességében hozzájárul a fordításelméleti párbeszédhez, hangsúlyozva, hogy a fordítás összetett, társadalmi-kulturális kontextusba ágyazott tevékenység. Az elemzés feltárja a nyelv, a kultúra és az irodalmi kifejezés közötti finom, mégis meghatározó kölcsönhatásokat.

SOHÁR ANIKÓ (PPKE BTK, ANGOL-AMERIKAI INTÉZET, EGYETEMI DOCENS)

EGY MŰFAJ MEGHONOSÍTÁSA FORDÍTÁS ÚTJÁN: GALAKTIKA (1972–1989)

A szocialista Magyarországon a populáris műfajok előbb a tiltott, majd a túrt kategóriába tartoztak, sosem támogatták őket. Így az első science fiction folyóirat, a Galaktika, csak 1972-ben indulhatott útjára. Pédány száma 38–94 ezer között mozgott egészen a rendszerváltásig. Voltak tematikus, nemzeti, szerzői és vegyes számai. Főszerkesztője, Kuczka Péter, maga is fordító, hozta a döntéseket arról, hogy milyen szövegeket fognak lefordítani, és ő választotta ki a fordítókat is. A Galaktika gondosan megválogatott, ám gyakorta pontatlanul lefordított novellákat, verseket, képregényeket, híreket, tanulmányokat, konferenciabeszámolókat, grafikákat, könyv- és filmismertetőket közölt. Összesen 666 novellát publikált, ezek közül 574, a megjelentetett 100 versből 56, a 159 cikkből 79, a 6 képregényből az összes fordítás volt. Minden szám tartalmazott egy rövid esszét Kuczka tollából a számban található írásokról, képekről: ezek megfelelő perspektívába helyezték a dolgokat az olvasó számára, a science fiction epitextusaiba a követendő ideológiát rejtették. A Galaktika általános fordításpolitikája a strukturális cenzúra egyértelmű példája, amely legvilágosabban ezekben a gondosan ellenőrzött világképet közvetítő fordításokban érhető tetten. Mindez nem csak fordítástörténeti nézőpontból érdekes, hanem azért is, mert az akkori normák máig élnek a magyar science fictionben.

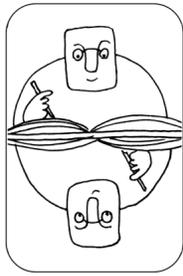

SOÓS ANITA (ELTE BTK, SKANDINÁV NYELVEK ÉS IRODALMAK TANSZÉKE, EGYETEMI ADJUNKTUS)

HARISNYÁS PIPPI MAGYARORSZÁGON

GYERMEKIRODALOM, KULTÚRPOLITIKA ÉS NONKONFORMITÁS A KÁDÁR-KORSZAKBAN

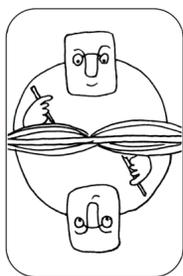
A rendszerváltást megelőző évtizedekben a kultúrpolitikai irányelvek döntő szerepet játszottak abban, hogy mely külföldi irodalmi művek juthattak el a hazai olvasóközönséghez. Különösen igaz ez a gyermekirodalomra, amely kiemelkedő szerepet töltött be az ideológiai nevelésben. Előadásomban Astrid Lindgren Pippi Långstrump (1945) című, Svédországban rendkívül népszerű regényének 1970-es évekbeli magyarországi megjelenését vizsgálom. A könyv Árkos Antal fordításában 1972-ben jelent meg a Móra Könyvkiadó Pöttyös könyvek sorozatában. A történetek fordításának bemutatásán keresztül arra keresem a választ, hogy miként válhatott a renitens, antiautoriter és normabontó Pippi alakja összeegyeztethetővé a kádári kultúrpolitika elvárásaival. A nonkonformitás különböző megjelenési formái a könyvben azt mutatják, hogy az államilag ellenőrzött kulturális térben is létrejöhetett olyan értelmezési keret, amely lehetővé tette a figura „kulturális beillesztését”. Elemzésem feltárja, hogy miként járult hozzá Árkos fordítása/átdolgozása ahhoz, hogy a svéd gyermekkönyvhős átléphetne egy viszonylag zárt kulturális rendszer határait, széles körű népszerűsége tehetett szert, és végül szervesen illeszkedhetett a magyar kulturális kontextusba. Harisnyás Pippi hazai jelenléte így nem csupán a skandináv gyermekirodalom recepciótörténetének sajátos fejezeteként értelmezhető, hanem a Kádár-rendszer kultúrpolitikai alkalmazkodási és enyhülési stratégiáinak fontos példjaként is.

SZÁVAI JÁNOS (ELTE BTK, MAGYAR IRODALOM- ÉS KULTÚRATUDOMÁNYI INTÉZET, PROFESSOR EMERITUS)

A CAMUS–GYERGYAI–ESTERHÁZY HÁROMSZÖG, AVAGY A FORDÍTOTT SZÖVEG MINT INTERTEXTUS

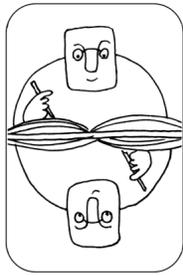
Az előadás célja Gyergyai Albert fordítói életművének bemutatása, kiemelve azt a különleges sajátosságát, hogy fordítói szövegei, pontosabban Camus-fordításának egyes részletei hogyan jelennek meg intertextusként magyar írók (Esterházy Péter, Kertész Imre) műveiben, és hogyan kapnak ezáltal a szokottól eltérő státuszt.

TÖRÖK DALMA (PETŐFI IRODALMI MÚZEUM, MUZEOLÓGUS)

AZ IGAZSÁG ÉS MÓDSZER ELSŐ MAGYAR NYELVŰ KIADÁSA MINT KÖZVETÍTÉSI TELJESÍTMÉNY

A témául választott szöveg ugyan nem szépirodalom, de a magyar irodalomértelmezési gyakorlat kilencvenes évekbeli szemléletváltásának egyik fő inspirációs forrása és hivatkozási alapja. Az előadás célja a mű fordítástörténeti relevanciájának felfejtéséhez alkalmas kontextusok körvonalazása. Ilyen összefüggésnek mutatkozik a fordító, Bonyhai Gábor sajátos ívű tudományos pályája, amelyben a gadameri mű tolmácsolása kettős értelmű tetőpont: egy teoretikusi útkeresés révbe érése, s egyben a szerzőként való elhallgatás pillanata. Evidens forrásanyag a fordítás recepciója, mely két fázisban megy végbe: a megjelenés tényét regisztráló egykorú recenziók csak afféle nyitánynak tűnnek a befogadás érdemi, applikatív teljesítményű második szakaszához képest. E kettőzöttség is megkívánja, hogy az előadás kitérjen arra, mi jellemzi azt a diszkurzív teret, amelybe fordítója be kívánja léptetni a közvetített művészetelméleti munkát, illetve milyen igények alakítják befogadásának későbbi folyamatát. E jellemzéshez éppúgy adalékkal szolgálnak azok a kontextualizáló műveletek, amelyeket maga a fordító végzett a befogadásnak megágyazó, sőt azt előperformáló szövegeiben (a fordítás megjelenése előtt publikált hermeneutikai tárgyú írásai, a fordítási projektet taglaló interjú, az 1984-es kiadáshoz írt tanulmány), mint a magyar irodalomtudomány történetének vonatkozó szakaszáról keletkezett retrospektív összefoglalók.

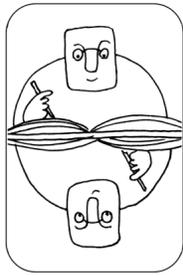

VARGA P. ILDIKÓ (BABEŞ-BOLYAI TUDOMÁNYEGYETEM, MAGYAR IRODALOMTUDOMÁNYI INTÉZET, EGYETEMI ADJUNKTUS)

VIKÁR BÉLA FORDÍTÓI HABITUSA

Vikár Béla (1859–1945) nevét a magyar kulturális emlékezet elsősorban néprajzi gyűjtőként és műfordítóként őrizte meg. Etnográfusként ő volt az első Magyarországon, aki fonográfot alkalmazott a népzenei gyűjtés során. Műfordítóként legismertebb munkája a finn eposz, a Kalevala magyarra ültetése (1909). Fordítói tevékenysége azonban nem korlátozódott a finn irodalomra: francia, német, észt és grúz nyelvű műveket is tolmácsolt magyarra. A Kalevala-fordítások recepcióját vizsgáló elemzésemben Vikár átültetésének sikeréről a következő megállapítást tettem: „[Vikár] kitűnő irodalompolitikája, személyes kapcsolatai és rendkívül öntudatos fordítói magatartása valóságos kultuszt teremtett önmaga és szövege köré. Fordításának kanonizál(ód)ása tehát több tényező szerencsés együttállásának, valamint Vikár önkultusz-konstruáló stratégiájának is eredménye” (Hiisi szarvasától a csodaszarvasig. A Kalevala magyar fordításai, Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 2010, 171.).

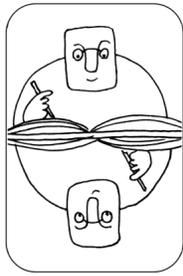
Előadásom Vikár fordítói habitusával foglalkozik: fordítási technikáival, a lefordított művek sikere, értékesítése érdekében végzett munkával. Ezzel szorosan összefügg kapcsolathálója, mivel egyfelől ez köti össze azokat a tevékenységi területeket – a gyorsírástól a fordításon át az irodalomszervezésig –, amelyek együttesen rajzolják ki pályájának összetettségét, másfelől pedig választ adnak arra, miként járult hozzá, hogyan hatott a fordított művek irodalmi centrumba kerülésére a Vikár által mozgósított kapcsolati háló és az a sokrétű tevékenység (lobbi, reklám, szervezői), melyet a szerkesztőségekben, társaságokban végzett.

VINCZE FERENC (ELTE BTK, ROMÁN FILOLÓGIAI TANSZÉK, EGYETEMI DOCENS)

A MAROSVÁSÁRHELYI IGAZ SZÓ FOLYÓIRAT MŰFORDÍTÁSAI

Az előadás arra vállalkozik, hogy áttekintést nyújtson az 1953-tól 1989-ig működő folyóirat műfordításpolitikáját illetően. Az 1945 utáni időszak meghatározó lapjaként a Marosvásárhelyen megjelentetett folyóirat a romániai magyar irodalmi és kulturális közeg jelentős orgánusaként folyamatosan közölt műfordításokat és nem utolsósorban friss műfordításkötetek szemléit, recenzióit. Az előadásban azt kísérlem meg áttekinteni, hogy a külön műfordításrovattal ugyan nem rendelkező lap mely irodalmakból, milyen arányban közölt fordításokat, a szemlerovat milyen hangsúlyokkal közölt írásokat a megjelentetett műfordításköteteket illetően, továbbá milyen műfordítói pályák alakulását követhetjük nyomon a lap áttekintésének köszönhetően.

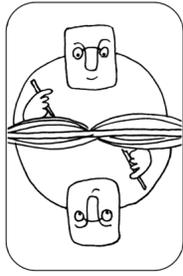

VIRÁGH ANDRÁS (ELTE HTK IRODALOMTUDOMÁNYI INTÉZET, TUDOMÁNYOS MUNKATÁRS)

KULTÚRAKÖZVETÍTŐ NAPSZÁMMUNKÁSOK

A MAGYAR SZÁZADFORDULÓ LEGOLCSÓBB KÖNYVSOROZATAINAK FORDÍTÓI

A magyar századforduló olcsó könyvsorozataiban nagyjából ugyanannyi fordítás jelent meg, mint magyar nyelvű szöveg. A fordításokért körülbelül 420 fordító felelt, akik pályájuk különböző pontjain és különböző módokon éltek az olcsó szériák nyújtotta könnyű (és nem túl kifizetődő) irodalmi pénzkereset lehetőségével. Voltak olyanok, akik rendszeresen dolgoztak egy vagy több sorozatnak is, de a csoport tagjainak nagy része csak egy-egy fordítással jelentkezett. Mi készítette a kortárs fordítókat a sorozatokban való részvételre, egyáltalán, mennyiben számítottak a sorozatszerkesztők a kortárs fordítók munkáira? Milyen egyéb irodalmi tevékenységet folytattak a fordítók és mennyire maradtak hűségesek kiadóikhoz? Mennyiben segíthették az egyes szériák a fordítók karrierépítését? Ez volt-e egyáltalán a célja azoknak a szerzőknek, akik kapcsolatba léptek az Olcsó könyvtárral, az Egyetemes regénytárral vagy a Tevan-könyvtárral? Előadásomban kiemelt példák és vázlatos karrierutak segítségével többek között ezekre a kérdésekre keresem a választ.

ELTE EÖTVÖS LORÁND
TUDOMÁNYEGYETEM

NEMZETI KUTATÁSI, FEJLESZTÉSI
ÉS INNOVÁCIÓS HIVATAL

AZ NKFI ALAPBÓL
MEGVALÓSULÓ
PROGRAM

A PONT FORDÍTVÁ KUTATÓCSOPORT MUNKÁJÁT ÉS A KONFERENCIÁT AZ ADVANCED 150848 SZÁMÚ PROJEKT TÁMOGATJA, MELY A KULTURÁLIS ÉS INNOVÁCIÓS MINISZTERIUM NEMZETI KUTATÁSI, FEJLESZTÉSI ÉS INNOVÁCIÓS ALAPBÓL NYÚJTOTT TÁMOGATÁSÁVAL, A NEMZETI KUTATÁSI KIVÁLÓSÁGI PROGRAM (ADVANCED_24) PÁLYÁZATI FINANSZÍROZÁSÁBAN VALÓSUL MEG.